

The main narratives of state propaganda in the Republic of Belarus during the presidency of Alexander Lukashenko

Abstract

The article provides a comprehensive analysis of the conceptual and practical aspects of state propaganda in the Republic of Belarus during the presidency of Alexander Lukashenko. The research is grounded in an integrative methodological framework that combines classical theories of political communication with contemporary approaches to the securitization of the informational sphere, thereby elucidating the evolution of legitimizing narratives in response to shifting political, social, and economic conditions. Key narratives examined include “Father of the Nation,” “Guarantee of Stability and Order,” “Fighter Against External Threats,” “Indispensable Manager,” “Expert in All Fields,” “Leader in the Fight Against Corruption and Oligarchs,” and “Last Defender of Soviet Moral Values,” which collectively contribute to constructing the image of a “people’s” leader and consolidating control over public consciousness. Particular attention is devoted to exploring the instruments and channels of dissemination—such as state media, the educational system, mass cultural events, and the administrative apparatus—which serve as the primary mechanisms for mobilizing the population. Sociological evidence indicates that despite the high consumption of official information, a gradual decline in trust toward state media has contributed to the emergence of protest sentiments, thereby confirming the adaptive and transformative character of propaganda strategies in the contemporary context. The findings bear significant practical implications for understanding the mechanisms underlying the formation of political consciousness and ensuring information security amid a dynamic political landscape.

Keywords

propaganda, legitimacy, narratives, Alexander Lukashenko, state media, informational sphere, securitization, political consciousness

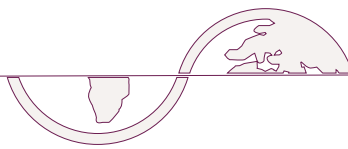
Abstrakt

Artykuł zawiera kompleksową analizę koncepcyjnych i praktycznych aspektów propagandy państwowej w Republice Białorusi za prezydentury Aleksandra Łukaszenki. Badania opierają się na integracyjnych ramach metodologicznych, łączących klasyczne teorie komunikacji politycznej ze współczesnymi podejściami do sekurytyzacji sfery informacyjnej, wyjaśniając w ten sposób ewolucję narracji legitymizujących w odpowiedzi na zmieniające się warunki polityczne, społeczne i gospodarcze. Kluczowe analizowane narracje obejmują „Ojciec narodu”, „Gwarancja stabilności i porządku”, „Bojownik przeciwko zagrożeniom zewnętrznym”, „Nieodzwony menedżer”, „Ekspert we wszystkich dziedzinach”, „Lider w walce z korupcją i oligarchami” oraz „Ostatni obrońca radzieckich wartości moralnych”, które łącznie przyczyniają się do budowania wizerunku przywódcy „ludowego” i umacniania kontroli nad świadomością społeczną. Szczególną uwagę poświęcono badaniu instrumentów i kanałów rozpowszechniania informacji, takich jak media państwowe, system edukacyjny, masowe wydarzenia kulturalne i aparat administracyjny, które służą jako podstawowe mechanizmy mobilizacji społeczeństwa. Dowody socjologiczne wskazują, że pomimo wysokiego poziomu konsumpcji oficjalnych informacji, stopniowy spadek zaufania do mediów państwowych przyczynił się do pojawienia się nastrojów protestacyjnych, potwierdzając tym samym adaptacyjny i transformacyjny charakter strategii propagandowych we współczesnym kontekście. Wyniki badań mają istotne praktyczne implikacje dla zrozumienia mechanizmów leżących u podstaw kształtowania świadomości politycznej i zapewnienia bezpieczeństwa informacji w dynamicznym krajobrazie politycznym.

Słowa kluczowe

propaganda, legitymizacja, narracje, Aleksander Łukaszenko, media państwowe, sfera informacyjna, sekurytyzacja, świadomość polityczna

¹ Udział autorów w napisaniu artykułu:
Leonid Lenko – 50 %, Oleg Sanzharevskyy – 50 %.

Постановка проблеми. У сучасних умовах стрімкого розвитку інформаційного простору та зростання впливу альтернативних медіа актуальність дослідження державної пропаганди набуває особливого значення. Незважаючи на значну кількість наукових праць з питань політичної комунікації та легітимізації влади, проблема системного аналізу трансформації легітимізаційних наративів у Республіці Білорусь під час президентства Олександра Лукашенка залишається недостатньо вивченою. Основна наукова проблема полягає у визначенні специфічних механізмів та каналів розповсюдження пропагандистських повідомлень, які сприяють консолідації авторитарної влади в умовах зростаючого доступу до альтернативної інформації та змін у суспільних настроях. Особливу увагу слід приділити аналізу ефективності цих стратегій серед різних соціальних груп, адже неоднорідність сприйняття державної риторики безпосередньо впливає на політичну свідомість та стабільність режиму. Також зазначимо, що ми досліджуємо матеріали до президентських виборів 9 серпня 2020 року, легітимність яких не визнана після силового придушення народних протестів в Білорусі режимом О. Лукашенка.

Аналіз останніх досліджень. Останні наукові дослідження в галузі державної пропаганди та політичної комунікації свідчать про важливість вивчення легітимізаційних наративів як ключового інструменту політичного впливу. Зарубіжні автори, зокрема представники досліджень сек'юритизації інформаційного простору (наприклад, Метью Фрер та Оле Вейвер), підкреслюють роль державних медіа у формуванні образу безпечного та стабільного суспільства. Вітчизняні дослідники зосереджують увагу на впливі пропагандистських кампаній на політичну свідомість різних верств населення, проте, як правило, аналізують окремі аспекти цього явища. Недостатньою є комплексна оцінка трансформації легітимізаційних наративів, що адаптуються до змін внутрішнього та зовнішнього політичного контексту. Виявлено, що існуючі дослідження не завжди враховують багатофакторний характер інформаційного впливу, що обмежує можливість розуміння повної картини механізмів легітимізації влади через пропаганду в умовах сучасного інформаційного простору.

Методологія. Методологічною основою дослідження є інтегративний підхід, що поєднує загальнонаукові, філософсько-дослідницькі та спеціальні емпіричні методи. Враховуючи специфіку об'єкта

дослідження, а саме державної пропаганди в Республіці Білорусь за період президентства Олександра Лукашенка, було використано низку методів, які дозволили глибоко проаналізувати концептуальні та практичні аспекти пропагандистської діяльності режиму.

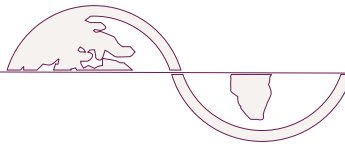
Історичний метод надав можливість простежити еволюцію державної пропаганди в контексті політичних, економічних та соціальних змін, визначити ключові етапи та передумови формування основних наративів, таких як «Батько нації», «Гарант стабільності» та «Останній захисник радянських моральних цінностей».

Контент-аналіз використано для ідентифікації та якісної оцінки головних смислових та ідеологічних компонентів офіційних повідомлень державних ЗМІ, освітніх матеріалів, виступів та офіційних заяв, що дало можливість визначити механізми формування політичної свідомості населення. В основному інформацію для аналізу ми брали з наступних ЗМІ: Білорусь 1, Воїн ТВ, Білорусь сьогодні, тощо. Авторами, або ж медіаторами контенту є найбільш відомі пропагандисти РБ – Г. Азарьонюк, М. Марков, Л. Гладка, І. Тур та інші. Ми переглядали як авторські програми (наприклад, Орден Іуди), так і інформаційні повідомлення друкованих ЗМІ, окремі колонки з періодичністю до двох місяців впродовж вказаного періоду щорічно.

Дискурсивний аналіз допоміг розкрити смислові конструкції та риторичні прийоми, що лежать в основі створення образу «народного лідера» та впливу пропагандистських повідомлень на громадську думку.

Особливу увагу приділено порівняльному методу, що дозволив зіставити ефективність і адаптивність пропагандистських стратегій у різні періоди правління О. Лукашенка, а також визначити особливості сприйняття офіційних наративів серед різних соціальних груп населення.

Крім того, було залучено загально філософські дослідницькі методи, серед яких ключову роль відіграв діалектичний метод. Цей метод передбачає розгляд пропаганди як явища, що перебуває у постійному розвитку, внутрішньому протиріччі та взаємодії з іншими явищами соціально-політичного середовища. Завдяки цьому підходу вдалося виявити глибокі внутрішні взаємозв'язки та взаємозумовленість пропагандистських стратегій з політичними, соціальними та економічними умовами, що змінювалися з плином часу. Такий підхід дозволив не лише описати, але й пояснити динаміку і трансформації

пропаганди як складного соціального феномену.

Додатково застосовувався соціологічний аналіз, що ґрунтувався на статистичних даних соціологічних досліджень, які дозволили встановити динаміку рівня довіри населення до державних медіа, а також з'ясувати ступінь ефективності пропагандистських стратегій у різні періоди.

Комплексність запропонованих методів забезпечує всебічність та об'єктивність дослідження, підкреслюючи важливість роботи у сфері аналізу державної пропаганди та політичної комунікації. Використання такого поєднання методів дозволило отримати результати, які мають значущість як для подальших наукових пошуків, так і для практичного розуміння механізмів інформаційної безпеки у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. На початку 1990-х років політичний курс О. Лукашенка значно відрізнявся від сучасної реальності в Білорусі. Саме в цей період його політична кар'єра отримала перший імпульс: у 1990 році він був обраний депутатом Верховної Ради БРСР. В якості народного депутата, Лукашенко відкрито критикував чинний правлячий режим, акцентуючи увагу на авторитарних рисах керівництва та збереженні комуністичної ідеології. Вже в 1991 році публікація статті з провокаційною назвою «Диктатура: білоруський варіант?» стала сигналом для початку трансформацій, у ході яких формувався ранній наратив «жорсткої руки» як єдиний спосіб вирішення кризових проблем (Mindzhosa, 2022). Застосовуючи риторичні запитання щодо свободи підприємницької діяльності та торгівлі, Лукашенко конструював образ лідера, здатного вивести країну з кризи, що невдовзі принесло йому значну підтримку серед широких верств населення.

Під час передвиборчої кампанії акцент робився, насамперед, на візії кандидата, що дозволяло залучитися вагомою підтримкою – близько 56 % виборців. Проте вже тоді, критики, а саме Сергій Антончик, звинувачували Лукашенка у формуванні корумпованого оточення, що супроводжувалося цензурою та маніпуляцією інформацією. Прикладами таких випадків були «білі плями» у пресі (27 rokov tomu Oleksandr Lukashenko vpershe vyhrav vyboru v Bilorusi, 2021). Незважаючи на це, завдяки організованим інсценізаціям нападу чи замаху на життя іншого кандидата, Лукашенко формував образ незамінного рятівника, що дозволяло йому ефективно адаптувати свої наративи у відповідь на політичні виклики.

Протягом правління О. Лукашенка було сформовано низку ключових наративів, що сприяли легітимізації його влади, які поєднували в собі як традиційні, так і інноваційні елементи державної пропаганди.

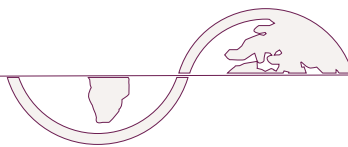
«Батько нації». Цей комплексний образ базується на несподіваних візитах Лукашенка до білоруських підприємств, що створювало враження його щирої турботи про людей та здатності вирішувати проблеми «на місцях». Основними каналами поширення цього наративу виступали пряме спілкування з громадянами та трансляції через державні ЗМІ. Наприклад, поїздки на рідну місцевість, де президент сам керує автомобілем, додатково підкріплювали образ «з народу», що знаходив відгук у свідомості населення (Hroshi, ideolohiia, 2018).

«Гарант стабільності та порядку». У цьому наративі акцент робився на здатності президента ефективно вирішувати гострі соціальні конфлікти та відновлювати справедливість (Kakie porucheniia dal Lukashenko, 2022). Особливо яскраво цей образ проявився під час подій 2010 року, коли Лукашенко заявляв, що «в Білорусі не буде Майдану». Трансляція таких заяв за допомогою державного телебачення посилювала впевненість громадськості у здатності влади зберігати стабільність.

«Борець із зовнішніми загрозами». Цей динамічний наратив еволюціонував відповідно до змін військово-політичної ситуації в регіоні. Він передбачав боротьбу як із західним впливом, так і з надмірним впливом РФ. Під час переговорів із Москвою в 2019 році, Лукашенко відкидаючи вимоги щодо створення єдиної валюти, підкреслював незалежність Білорусі, використовуючи як державні медіа, так і соціальні мережі для поширення цього меседжу (Biznesovi kola Bilorusi bilshe doviriailut nederzhavpumat, 2011). Загалом цей меседж подавався як індульгенція практично щодо будь-яких поліцейських дій всередині країни.

«Незамінний управлінець». Формуючи цей образ, президент підкреслював свою здатність оперативно реагувати на економічні кризи. У 2011 році, оголосивши антикризовий план із підвищенням заробітних плат та контролем цін, він позиціонував себе як єдину особу, здатну уникнути «соціального колапсу».

«Фахівець в усіх сферах». Завдяки численним публічним виступам, де Лукашенко ділився практичними порадами з аграрної чи виробничої діяльності, створювався

образ політика, що володіє глибокими знаннями у різних галузях (Lukashenko o perspektive, 2022). Трансляція цих виступів через державне телебачення та інтернет сприяла консолідації позитивного іміджу.

«Лідер боротьби з корупцією та олігархами». На початкових етапах правління, президент порівнював ситуацію в Білорусі з іншими пострадянськими країнами, де олігархи захопили владу. Демонстративне ініціювання кримінальних справ проти високопосадовців, як у випадку з арештом керівника концерну «Нафтан», послужило доказом його непохитності у боротьбі з корупцією (Kakie porucheniia dal Lukashenko, 2022).

«Останній захисник радянських моральних цінностей та збереження державності» (Mindzhosa, 2022). Це наратив, що поєднував історичну пам'ять про стабільність 1990-х років з сучасною політичною реальністю, знаходив відгук серед старшого покоління та тих, хто сприймав традиційні цінності як основу національної ідентичності.

«Хочете, як в Україні?». В президентських кампаніях 2015 та 2020 років чинна влада активно використовувала антиукраїнські наративи російської пропаганди. Активним провідником цього наративу російської пропаганди є саме білоруська влада, яка активно використовує його у внутрішньополітичних цілях. Цей наратив активно використовується білоруською пропагандою для того, щоб відтінити на тлі українських проблем, пов'язаних з революцією 14-го року, ті проблеми, які є всередині Білорусі, насамперед демобілізувати суспільство на будь-яку політичну активність. Показати, що будь-які виступи проти влади загрожують розвалом держави (Lukashenko vykorystovuiie antyukrainski naratyvy, 2022). Українська ситуація розглядається як негативна з тієї точки зору, що може призвести до дестабілізації становища й втручання третіх країн у внутрішньополітичний порядок денний Білорусі, тобто, так званий «майданоекспорт» і що Україна нібито експортує своїх «екстремістів» для дестабілізації ситуації в сусідніх країнах.

Канали поширення цих наративів були різноманітними: окрім традиційних державних ЗМІ, значну роль відігравали система освіти (зокрема, шкільні підручники та профілактичні заходи у вишах), масові культурні події, адміністративний апарат та організація спеціальних програм для молоді. Як приклад можна навести «Білоруський республіканський союз молоді»

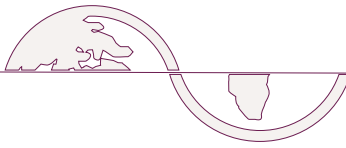
(Vstrecha Putina i Lukashenko, 2019). Таке багатоканальне просування наративів дозволяло централізовано формувати внутрішньо білоруський інформаційний простір, мобілізуючи населення та посилюючи легітимізацію влади.

Аналіз інформаційних кампаній свідчить, що до 2020 року білоруська пропаганда характеризувалася високою структурованістю та системністю, що відобразалося у сталих каналах розповсюдження повідомлень і ключових меседжах наративів. Головні теми – стабільність, мир, соціальні гарантії, образ незамінного лідера та національна ідентичність. Поза суто політичними аспектами, висвітлювання таких тем було спрямоване на різні соціальні групи.

За умовною класифікацією населення, старше покоління та сільське населення демонстрували високу лояльність до державних меседжів, оскільки ці наративи апелювали до їхніх традиційних цінностей і потреб у соціальному захисті (Molochnye voiny s Belorussiei, 2016). Серед міського населення середнього віку реакція була змішаною: частина підтримувала владу через страх перед невідомістю, тоді як інші відчували розчарування через економічну стагнацію. Молодь, маючи доступ до альтернативних джерел інформації, а саме інтернет, була менш сприйнятливою до офіційних повідомлень, що знижувало ефективність пропагандистських кампаній у цьому сегменті (Yak Bilorus stala dyktaturoiu, 2021).

Статистичні дані свідчать про високий рівень споживання державних медіа серед населення (наприклад, у 2011 році 86 % респондентів регулярно дивилися білоруське телебачення), проте рівень довіри до них залишався низьким. З плином часу, зокрема у 2017–2018 роках, довіра до державної влади й інституцій значно знизилась, що вказує на вичерпання ресурсу традиційних наративів і сприяло початку масових протестних рухів (30 let s gromkogo pokusheniia na Lukashenko pod Liozno, 2024).

Аналіз історії розвитку пропаганди в Республіці Білорусь за період з 1994 по 2020 рік, дозволяє зробити висновок, що формування легітимізаційних наративів О. Лукашенка було поступовим і залежало від політичних, соціальних та економічних умов. На початку своєї політичної кар'єри президент прагнув позиціонувати себе як борець з корупцією та прихильник реформ, проте дуже швидко його риторика набрала авторитарних відтінків: концентрація влади в одних руках, придушення опозиції та контроль

над медіа стали характерними рисами режиму. Основні наративи режиму – «Батько нації», «Гарант стабільності», «Борець із зовнішніми загрозами», «Незамінний управлінець», «Фахівець в усіх сферах», «Лідер боротьби з корупцією» та «Останній захисник радянських моральних цінностей». Всі ці наративи активно просувалися через державні ЗМІ, систему освіти, адміністративний апарат та культурно-мистецькі заходи. Постійне використання цих інструментів сприяло формуванню образу лідера, здатного об'єднати народ, забезпечити соціальний захист та зберегти державний суверенітет.

На початкових етапах своєї політичної кар'єри О. Лукашенко позиціонував себе як реформатора, борця з корупцією та прихильника економічної стабільності. Він ефективно використав суспільне незадоволення хаосом перехідного періоду 1990-х років, щоб сформувати образ «незамінного управлінця», який може гарантувати порядок і соціальний захист. У цей час наративи влади базувалися на критичному ставленні до олігархічних структур, запозичених із сусідніх пострадянських країн, а також на підкресленні необхідності сильної централізованої влади.

Незважаючи на первинну успішність пропагандистської кампанії, з часом зниження довіри до державних інституцій і обмежений доступ до альтернативної інформації призвели до зменшення ефективності традиційних наративів. Це, в свою чергу, стало одним із чинників початку масових протестних рухів, що свідчить про трансформацію інформаційного простору в умовах змінних політичних реалій.

Список літератури:

27 rokiv tomu Oleksandr Lukashenko vpershe vyhrav vybory v Bilorusi. Todi vin krytykuvav komunistiv, obitsiav poboroty koruptsiuu i zrobyty presu vilnoiu, a u svoiu komandu nabyrav molod. Babel. 2021, <https://babel.ua/texts/66529-27-rokiv-tomu-oleksandr-lukashenko-vpershe-vigrav-vibori-v-bilorusi-todi-vin-krytykuvav-komunistiv-obicyav-poboroty-korupciyu-i-zrobity-presu-vilnoyu-a-u-svoyu-komandu-nabirav-molod>

30 let s gromkogo pokusheniia na Lukashenko pod Liozno chto togda bylo Nasha N va 2024, <https://nashaniva.com/ru/345035>

Biznesovi kola Bilorusi bilshe doviriavut nederzhavnym ZMI. Detektor media. 2011,

<https://ms.detektor.media/mediadoslidzhennya/post/842-8/2011-12-15-biznesovi-kola-bilorusi-bilshe-doviryayut-nederzhavnym-zmi/>

Dryndova O. Viter zmin. Prychyny polityzatsii ta solidaryzatsii biloruskoho suspilstva. Zaxid.net. 2020,

https://zaxid.net/viter_zmini_n1505608?

Hroshi, ideolohiia: u Bilorusi molod zahaniaiut u «komso-mol». Radio Sovboda. 2018, <https://www.radiosvoboda.org/a/29583717.html>

Kakie porucheniia dal Lukashenko posle osmotra eksperimentalnykh polei na svoei maloi rodine SB.BY. 2022,

<https://www.sb.by/articles/istoricheskii-moment-belorusskiy-apk-vykhodit-na-novyy-uroven.html>

Lukashenko o perspektive vyrashchivaniia ozimogo iachmenia eto perelomnyi moment v selskom khoziaistve, 2022,

<https://news.sb.by/articles/lukashenko-o-perspektive-vyrashchivaniya-ozimogo-yachmenya-eto-perelomnyy-moment-v-selskom-khozyayst.html>

Lukashenko vykorystovuiе antyukrainski naratyvy, <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3069079-lukashenko-vikoristovue-antiukrainski-narativi-propagandi-rf-eksperti.html>

Mindzhosa S. Urok istorii ot tirana 1 sentiabria lukashenko pris-hel s propagandoi k studentam, 24, 2022,

https://24tv.ua/ru/lukashenko-1-sentjabrja-vystupil-so-svoej-propagandoj-pered-shkolnikami-i-studentami-24-kanal_n2148814

Molochnye voiny s Belorussiei KHronika sobytii Agroinvestor 2016,

<https://www.agroinvestor.ru/regions/photo/477-molochnye-voyny-s-belorussiei-khronika-sobytyi/>

Vstrecha Putina i Lukashenko programma integratsii poiavitsia k kontsu goda ? BBC News. 2019,

<https://www.bbc.com/russian/news-49028640>

Yak Bilorus stala dyktaturoiu. Urok dlia ukraintsiv. LB.UA. 2021, https://lb.ua/news/2021/11/25/499384_yak_bilorus_stala_diktaturoyu_urok.html